ಕೆ. ಬಿ. ಶಿವತಾರಕ್*

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ನೆಲೆ - ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿ

ಕಬ್ಬಿಣಯುಗದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯ ಹಂತ. ಮಾನವನು ಈ ಸಮಯಕ್ಕಾಗಲೇ ಲೋಹದ ತಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದು, ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಮಡಕೆ ತಯಾರಿಸುವುದನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ (೧) ಒಂದು ಕಡೆ ನೆಲೆಸಿ ವಾಸ್ತವ್ಯವಿದ್ದುದು ಮತ್ತು (೨) ಸತ್ತವರ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು. ಹೀಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳಿರುವುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೦೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ನೆಲೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು ಇವುಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ವಾದವುಗಳೆಂದರೆ ಡಾ॥ ಅ. ಸುಂದರ ಅವರ ದ ಅರ್ಲಿ ಚೇಂಬರ್ ಟೊಂಬ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯಾ ಮತ್ತು ಬಿ. ಕೆ. ಗುರುರಾಜರಾವ್‌ರವರ ದ ಮೆಗಲಿತಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯಾ. ಅದೇ ರೀತಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳ ಉತ್ಖನನವನ್ನೂ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳೆಂದರೆ, ಜಡಿಗೇನಹಳ್ಳಿಯ ಉತ್ಖನನ (ಶೇಷಾದ್ರಿ, ಎಂ. : ೧೯೬೦), ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನ (ಆರ್. ಇ. ಎಂ. ವೀಲ್ಹರ್ : ೧೯೪೭), ಮಾಸ್ಕಿಯ ಉತ್ಖನನ (ಥಾಪರ್ ಬಿ. ಕೆ. : ೧೯೫೭).

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಅತ್ಯಲ್ಪವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ಬಿ. ಎಲ್. ರೈಸ್‌ರವರು ಬೆಳ್ಳಿಬಟ್ಟಲಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವರು (ಸುಂದರ ಅ., ಸಂ : ೧೯೮೫). ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಸ್ಲೇಟರ್ ಹೆಚ್. ಕೆ.ಅವರು ಅನೇಕ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು ತಿಪಟೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೇರಳಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವರು (ಸ್ಲೇಟರ್, ಹೆಚ್. ಕೆ. : ೧೯೦೬). ವಿ. ಆರ್. ಚಲುವರಾಜನ್ ಅವರು ಪಾವಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು ಬಸವನಬೆಟ್ಟ, ಕಣಿಕಲ ಬಂಡೆ, ತಪ್ಪಗಾನದೊಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಪಳವಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿರುವರು. (ಚಲುವರಾಜನ್ ವಿ.ಆರ್. : ೧೯೮೭), ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ದೊರೆತವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಇತ್ತೀಚಿನ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ನೆಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಶಿರಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬುಕ್ಕಾಪಟ್ಣ, ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬೆಟ್ಟದಹಳ್ಳಿ, ತಿಪಟೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ

* ಇತಿಹಾಸ ಅಧ್ಯಾಪಕ, ಸೀರಿಯಸ್ ಪದವಿ ಕಾಲೇಜು, ಬ್ರಹ್ಮಾವರ, ದ.ಕ.

ಜಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ. ತುಮಕೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಿರೇಗುಂಡಗಲ್ಲು, ಬೆಳ್ಳಿಬಟ್ಟಲಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಗಂಗಾಬೆಟ್ಟ, ಪಾವಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವೈ. ಎನ್. ಹೊಸಕೋಟೆ, ವೈ. ಎನ್. ಹಳ್ಳಿ, ರಾಚಮಾರನಹಳ್ಳಿ, ನಿಡುಗಲ್ಲು, ಬೂದಿಬೆಟ್ಟ ಮತ್ತು ಮರಿದಾಸಹಳ್ಳಿ, ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಧುಗಿರಿ, ಗುರವ್ವನ ಕಟ್ಟೆ, ಮಿಡಿಗೇಶಿ, ಮತ್ತು ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿ. ಇವುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ನೆಲೆಯೇ ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿನ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹವಾದವುಗಳು.

ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿಯ ಸ್ಮಾರಕಗಳು

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಿಡಿಗೇಶಿ ಹೋಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಗ್ರಾಮವಾದ ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿಯು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ನಿಧಿಗೋಸ್ಕರ ಹಾಳುಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ನೆಲಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಕೆಲವು ಶಿಲಾವರ್ತುಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳು ಸುಮಾರು ೫೦ ಇದ್ದು ಇದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ೨ ನೆಡುಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ನಿಲಸುಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಳಕಲ್ಲು (Cap stone) ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಗೋರಿಗಳ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳ ಐತಿಹ್ಯ : ಈ ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು "ಪಾಂಡವರಕಲ್ಲು" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿರುವ ನೆಡುಗಲ್ಲು (Menhirs)ಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ, ಅವರ ಅಜ್ಞಾತ ಸ್ಥಳವೇ ಈ ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಎರಡು ನೆಡುಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ಕತ್ತಿಯ ತುದಿ ಬಾಗಿದ್ದು ಕತ್ತಿಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ "ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳ ಮಾದರಿ : ಹಾಳಾಗಿರುವ ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವುಗಳ ಮಾದರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದಿದ್ದರೂ ಹಾಳಾಗಿರುವ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಮಾದರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ೧) ನೆಡುಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ನಿಲಸುಗಲ್ಲುಗಳು (Menhirs) ೨) ಸ್ವಸ್ತಿಕ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲಾ ತೊಟ್ಟಿಗಳು (Swastika type of Dalmenoid Cist) ೩) ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶಿಲಾ ತೊಟ್ಟಿಗಳು (Stone Cists) ಮತ್ತು ೪) ಕಂಡಿಕೋಣೆ ಗೋರಿಗಳು (Port-hole Cists)

೧) ನೆಡುಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ನಿಲುಸುಕಲ್ಲು : ನೆಡುಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ನಿಲಸುಕಲ್ಲು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಗೋರಿಗಳ ಒಂದು ಮಾದರಿ. ಇದು ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದು ಒಂದು ನೆನಪಿನಕಲ್ಲು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಇವುಗಳನ್ನು "ನಡುಕಲ್ಲು" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಂದೂ ತಮಿಳು ಗ್ರಂಥ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಗುರ್ತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ನೆಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ (Granite) ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿವೆ. ಕೇರಳದಲ್ಲಿಯೂ ಕಗ್ಗಲ್ಲನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡಿರುವರು. ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಒರಟಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಗುಂಡನ್ನೇ ನೇರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಂಬದಂತೆ ತಯಾರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿಯ ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ನೆಡುಗಲ್ಲುಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಸುಮಾರು ೧೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಈ ನೆಡುಗಲ್ಲಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿಲಾ ಗೋರಿ ಇದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಶಿಲಾವರ್ತುಲವೂ ಇದೆ. ಈ ನೆಡುಗಲ್ಲು ನೇರವಾಗಿದ್ದು ಮೇಲ್ಭಾಗ ಓರೆಯಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ತುದಿಯಭಾಗ ಅರ್ಧ ವೃತ್ತಾಕಾರದಂತಿದೆ.

ಎರಡನೇ ನೆಡುಗಲ್ಲು ಸುಮಾರು ೮ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ಬುಡದ ಭಾಗ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು ಮೇಲೆ ಹೋದಂತೆ ಕಿರಿದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗವೂ ಚೂಪಾಗಿದ್ದು ತುದಿಭಾಗ ಒಡೆದು ಹೋಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೨) **ಸ್ವಸ್ತಿಕ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲಾ ತೊಟ್ಟಿಗಳು :** ಆಯತಾಕಾರದ ಅಥವಾ ಚೌಕಾಕಾರದ ಸ್ವಸ್ತಿಕ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ. ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಲ್ಲುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಚ್ಚಳದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಒಡೆದುಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲಾ ಗೋರಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆತಿವೆ.

೩) **ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶಿಲಾ ತೊಟ್ಟಿಗಳು :** ತೆಳುವಾದ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿಯಂತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಶಿಲಾ ತೊಟ್ಟಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ನಾಜೂಕಾಗಿದ್ದು ಇವುಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಶಿಲಾವರ್ತುಲಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆತಿವೆ.

೪) **ಕಂಡಿಕೋಣೆ ಗೋರಿಗಳು :** ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿ ಕೆಳಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಶಿಲಾಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವ ಭಾಗದ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ವ್ಯಾಸವು ೧೫ ರಿಂದ ೩೦ ಸೆಂ.ಮೀ. ಇದೆ. ಈ ರಂಧ್ರದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಉಪಯೋಗ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಬಹುಶಃ ಮೃತನ ಆತ್ಮದ ಸಂಚಾರಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಅಥವಾ ಸತ್ತವನಿಗೆ ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳನ್ನೊದಗಿಸಲು ಈ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮಾದರಿಯ ಶಿಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೊರಕಿದ್ದು, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಉತ್ಖನನವು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಬಹುದು.

ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥಗಳು

Gururaja Rao B. K., 1972, *The Megalithic Culture in South India,* Prasarang, Mysore University, Mysore.

Krishnaswami V. D., 1949, *"Megalithic Types of South India" Ancient India* Number-5, Archaeological Survey of India, New Delhi.

Seshadri M., 1960, *Report on the Jadigenahalli Megalithic Excavation,* Govt. Branch Press, Mysore.

Slater H. K., 1906, *Mysore Geological Department Records-VIII.* Bangalore.

Srinivasan K. R., 1946, "The Megalithic Burials and Urn fields of South India in the Light of Tamil Literature and Tradition", *Ancient India,* Number-2, Archaeological Survey of India, New Delhi.

Sundara A., 1971, *The Early Chamber Tombs of South India,* University Publishers, (India) Delhi.

ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ. ಕೆ., 1971, ಕರ್ನಾಟಕದ ಲೋಹಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಮೈಸೂರು.

ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ. ಬಿ., 1992, "ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ" (ಪಿ ಎಚ್.ಡಿ. ಸಂಶೋಧನೆಯ ನೋಂದಣಿಗಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಸಂಪ್ರಬಂಧ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.